

Ciosek M. 1990. *Materiały do flory Puszczy Białej*. cz. I. Zesz. Nauk. WSRP w Siedlcach ser. Przyr. 24: 59–75.

Ciosek M. T. 1997. *Szata roślinna gminy Rokitno i jej walory przyrodnicze*. Zesz. Nauk. WSRP w Siedlcach ser. Bot. 51: 3–49.

Ciosek M. T., Krechowski J. 1998. *Szata roślinna projektowanego rezerwatu przyrody „Kępa” (województwo mazowieckie)*. Ochr. Przyr. 55: 43–60.

Ciosek M. T., Sikorski R. 1997. *Flora i zbiorowiska borowe okolic Książopola (gmina Mokobody)*. Zesz. Nauk. WSRP w Siedlcach ser. Bot. 51: 175–185.

Ciosek M. T., Celińska E., Krechowski J. 1997. *Waloryzacja przyrodnicza gminy Adamów (woj. siedleckie)*. Zesz. Nauk. WSRP w Siedlcach ser. Bot. 51: 87–114.

Czerwiński A. 1970. *Bory sosnowe północno-wschodniej Polski*. Pozn. Tow. Przyj. Nauk. 33 (5): 1–99.

Fijałkowski D. 1963. *Wykaz rzadszych roślin Lubelszczyzny*. Cz. VI. *Fragm. Flor. et Geobot.* 9, 2: 219–237.

Głowacki Z. 1985. *Notatki florystyczne z Mazowsza i Podlasia*. Zesz. Nauk. WSRP w Siedlcach ser. Przyr. 4: 51–78.

Głowacki Z., Borkowska L., Marciniuk P., Wierzbą M. 1992. *Dokumentacja przyrodnicza rezerwatu „Zabuże”. Projektowane poszerzenie powierzchni*. Maszynopis, Urz. Woj. w Białej Podlaskiej.

Matuszkiewicz W. 1981. *Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych w Polsce*. PWN, Warszawa.

Sokołowski A. W. 1980. *Zbiorowiska leśne północno-wschodniej Polski*. *Mon. Bot.* 60: 1–205.

Szlachetko D. L., Skakuj M. 1996. *Storczyki Polski*. Wyd. Sorus, Poznań.

Zajac A., Zajac M. (red.) 1997. *Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych chronionych w Polsce*. Nakł. Prac. Chorol. Komputer., Inst. Bot. UJ, Kraków.

OCHRONA ZWIERZĄT

Gniazdowanie żolny *Merops apiaster* pod Tarnowem

W dniu 23.07.1996 r. w piaskowni na przedmieściu Tarnowa (dzielnica Rzędzin) stwierdzono obecność dwóch dorosłych żołą *Merops apiaster*. W wysokiej na ok. 3 m i częściowo obsuniętej skarpie znaleziono norę, do której ptaki regularnie nosiły pokarm. W czasie kontroli piaskowni przeprowadzonej 28.07. (R. M., P. Skórka) widziano je ponownie, ale przebywały

w norze znacznie krócej, niż podczas pierwszej obserwacji. Mogło się to wiązać z wiekiem piskląt, które były już na tyle duże, że zbliżały się do otworu nory, aby odbierać pokarm przynoszony przez rodziców. 05.08. w piaskowni stwierdzono 3 osobniki – 1 młody siedzący przy wylocie nory oraz karmiące go ptaki dorosłe. Po raz ostatni widziano tu żolny 07.08., kiedy to para ptaków dorosłych żerowała nad polami w pobliżu piaskowni.

To samo stanowisko zostało ponownie zajęte przez omawiany gatunek w 1998 r. W dniach 25. i 26.06. (R. M., P. Skórka) na terenie piaskowni obserwowano odpowiednio 1 i 2 ptaki dorosłe. Znalaziono również dwie nory, jedna z nich wygrzebana została w tej samej skarpie, co w 1996 r., druga natomiast w nowo powstałej ściance wyrobiska o wysokości około 2 m. Obie nory były zajęte, albowiem co pewien czas wlatywały i wylatywały z nich ptaki dorosłe. W lipcu odnotowywano żolny sześciokrotnie, zarówno na terenie piaskowni jak i w jej pobliżu, widując najczęściej 2-3 ptaki jednocześnie (R. M., P. Skórka, J. D. Wójcik). W dniu 20.07. (P. Skórka, J. D. Wójcik) w pobliżu wyrobiska stwierdzono 6 dorosłych ptaków, co mogło być wynikiem gniazdowania jeszcze jednej pary poza omawianą piaskownią. Podjęte przez autora poszukiwania jeszcze w tym samym dniu doprowadziły do wykrycia następnego stanowiska lęgowego. Około 1,5 km na północny wschód od stanowiska położonego w Tarnowie-Rzędzinie, na terenie niedużego wyrobiska piasku w miejscowości Wola Rzędzińska, znaleziono zajętą norę zlokalizowaną w ściance o wysokości zaledwie 1,5 m, do której wlatywały ptaki dorosłe z pokarmem. Żolny obserwowano w pobliżu tego wyrobiska jeszcze dwukrotnie, tj. 26.07. (R. M., P. Skórka, J. D. Wójcik) i 02.08., kiedy to widziano 2 ptaki dorosłe i 1 już lotnego młodego. W Tarnowie-Rzędzinie gatunek ten obserwowano po raz ostatni 26.07. (R. M., P. Skórka, J. D. Wójcik); widziano wówczas parę na terenie piaskowni. Zaznaczyć należy, iż druga para opuściła piaskownię już 21.07. w wyniku zniszczenia skarpy i nory.

Na stanowisku w Tarnowie-Rzędzinie żolny gniazdowały także w 1991 r., kiedy to w ściance wyrobiska stwierdzono obecność trzech nor, a w lipcu, zarówno na jego terenie jak i pobliżu, obserwowano ptaki dorosłe (R. Mi-gacz – infor. ustna).

Teren zasiedlony przez żolny to w obu przypadkach niewielkie, lokalne piaskownie, położone w bliskim sąsiedztwie siedzib ludzkich. Otaczają je nasłonecznione, ekstensywnie użytkowane pola uprawne i łąki z pojedynczo rozmieszczonymi drzewami i grupami zadrzewień śródpolnych.

W 1999 i 2000 r. żoln na stanowiskach w Tarnowie-Rzędzinie i Woli Rzędzińskiej nie stwierdzono, a przyczyny tego to prawdopodobnie: dewastacja skarp i zasypanie wyrobisk gruzem oraz ziemią, co w efekcie mogło uniemożliwić podjęcie nawet prób gniazdowania.

Oprócz opisanych faktów, przypadki gniazdowania żoln, zarówno na obszarze Tarnowa jak i w jego okolicach, miały miejsce zapewne dużo wcześniej, a także częściej. Prawdopodobnie lęgowe ptaki widziano pod

Tarnowem już w 1966 r. (Tomiałojć 1990). W czerwcu i lipcu 1987 r. kilkakrotnie obserwowano ptaki dorosłe w Tarnowie-Krzyżu, tak że ich gniazdowanie było tam bardzo prawdopodobne (A. Górecki – infor. ustna). Do lęgu doszło, być może, także w 1993 r. w Woli Rzędzińskiej, gdzie w maju i sierpniu obserwowano pojedyncze osobniki dorosłe, a w pobliskiej piaskowni (innej niż opisywane powyżej) znaleziono norę prawdopodobnie tego gatunku (P. Baczyński, P. Skórka – infor. ustna).

Najbliższe od omawianych, stanowiska lęgowe żolny zlokalizowano na wschód i południowy wschód od Tarnowa, tj. w Dębicy i Januszkowicach koło Jasła (Tomiałojć 1990, Kurek 2001).

W Europie zwarty areal lęgowy żolny obejmuje kraje basenu Morza Śródziemnego (Hiszpania, południowa Francja, Włochy, Grecja, kraje bałkańskie) i Europy Środkowej (południowo-wschodnia Austria, Węgry, Czechy, Słowacja, południowo-wschodnia Polska), a także Portugalię, Rumunię, Bułgarię, Mołdawię, Ukrainę i południową Rosję (Cramp ed. 1985, Hagemeyer, Blair eds 1997, Snow, Perrnis 1998). Północna granica zasięgu tego gatunku pokrywa się z przebiegiem czerwcowej izotermy dla temperatury 21°C i może wykazywać pomiędzy poszczególnymi latami dość duże wahania. Ptak ten często przez jeden lub kilka sezonów zasiedla obszary położone na północ od tej granicy aż do rejonów, gdzie ma przebieg czerwcową izoterma dla temperatury 17°C (Cramp ed. 1985, Snow, Perrnis 1998). Przypadki gniazdowania żolny na północy Europy, wskazujące na jej ekspansję, zanotowano m.in. w Wielkiej Brytanii, Holandii, północnej Danii i na północy Niemiec, w południowej Szwecji i Finlandii (Cramp ed. 1985, Hagemeyer, Blair eds 1997, Snow, Perrnis 1998).

W Polsce jest to gatunek skrajnie nielicznie lęgowy, którego populacja szacowana jest na 50–80 par (Bauer, Berthold 1997, Kurek 2001). Regularnie żolny gniazduje w naszym kraju od lat 60. w dolinie Sanu i okolicach Przemyśla (Tomiałojć 1990, Hordowski 1999), a od połowy lat 80. także na Zamojszczyźnie (Profus i in. 1992, Stachyra, Tchórzewski 1998). Poza miejscami regularnego występowania jej lęgi stwierdzono w wielu innych regionach kraju, m.in. na Kielecczyźnie (Wallasz, Mielczarek red. 1992), Śląsku (Stajszczyk 1994), w Radomskiem (Jasiński, Chmielewski 1994), Gdańskiem (Sikora 1992), Rzeszowskim (Mendrala, Nowak 1996), Słupskiem (Komisja Faunistyczna 1997, 1998), w Wielkopolsce (Bednorz i in. 2000) i na Podlasiu (Nowakowski, Górski 2000). Obserwacje te mogą wskazywać na wzrost liczebności i rozszerzanie zasięgu przez ten gatunek w kierunku północnym na obszarze Polski.

Pomimo coraz częstszych lęgów w naszym kraju, pozostaje żolna u nas nadal gatunkiem rzadkim, zasługującym na pełną i skuteczną ochronę. Dotyczy to przede wszystkim miejsc lęgowych, które oprócz warunków troficznych w znacznym stopniu decydują o udanym rozrodzie. Z uwagi

na to, że zasiedlane przez żółny skarpy, zarówno pochodzenia naturalnego jak i powstałe w wyniku działalności człowieka, podlegają wpływowi różnorodnych czynników destruktywnych (np. sukcesja roślinności, erozja, nadmierna eksploatacja piasku itp.), celowe wydaje się podejmowanie czynnych zabiegów ochronnych w miejscach gniazdowania tego gatunku, na co zwracają uwagę również inni autorzy (Kunysz, Hordowski 1998, Stachyra, Tchórzewski 1998). Oprócz takich działań niezbędna jest jednak rzetelna praca służb ochroniarskich. Niestety, nie zawsze jest ona skuteczna. Przykładem na to są stanowiska opisane w niniejszej notatce. Mimo działań podjętych w celu ich ochrony, zostały zniszczone na skutek opieszałości, a być może braku kompetencji i zainteresowania służb odpowiedzialnych za ochronę konserwatorską w Tarnowie.

Dziękuję wszystkim osobom wymienionym w tekście za przekazanie informacji dotyczących omawianego gatunku.

Rafał Martyka

PIŚMIENNICTWO

Bauer H.-G., Berthold P. 1997. *Die Brutvögel Mitteleuropes. Bestand und Gefährdung*. AULA-Verlag., Wiesbaden.

Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. 2000. *Ptaki Wielkopolski*. Mon. Faunist., Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

Cramp S. (ed.) 1985. *Handbook of the birds of Europe the Middle East and North Africa*. 4, Oxford University Press, New York.

Hordowski J. 1999. *Ptaki Polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia*. Mon. Faunist. 1, Zarząd Zespołu Parków Krajobrazowych, Przemyśl.

Hagemeyer W. J. M., Blair M. J. (eds) 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T&AD Poyser, London.

Jasiński Z., Chmielewski S. 1994. Gniazdowanie żółny *Merops apiaster* pod Rzę (woj. radomskie). *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 50, 1: 97-98.

Komisja Faunistyczna 1997. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1996. Raport nr 13*. Not. Orn. 38: 291-311.

Komisja Faunistyczna 1998. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1997. Raport nr 14*. Not. Orn. 39: 151-174.

Kunysz P., Hordowski J. 1998. *Żółna (Merops apiaster) w południowo-wschodniej Polsce*. *Badania Orn. Ziemi Przem.* 6: 127-134.

Kurek H. 2001. *Merops apiaster – żółna*. W: *Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce* (red. Głowaciński Z.). PWRiL, Warszawa.

Mendrala J., Nowak R. 1996. *Nowe stanowisko żołąy. Ptaki. Biuletyn OTOP 3: 20.*

Nowakowski J. J., Górski A. 2000. *Pierwszy łęg żołąy Merops apiaster na północnym Podlasiu. Chrońmy Przyr. Ojcz. 56, 2: 102-103.*

Profus P., Głowaciński Z., Marczakowski P., Krogulec J. 1992. *Awifauna województwa zamojskiego. Studia Ośr. Dok. Fizjogr. PAN 20: 113-209, Kraków.*

Sikora A. 1992. *Łęgi żołąy (Merops apiaster) na północy Polski. Not. Orn. 33: 323-324.*

Snow D. W., Perrins C. M. 1998. *The birds of the Western Palearctic. 1, Oxford University Press, New York.*

Stachyra P., Tchórzewski M. 1998. *Stan populacji żołąy Merops apiaster w województwie zamojskim w latach 1996-1998. Chrońmy Przyr. Ojcz. 54, 4: 104-110.*

Stajszczyk M. 1994. *Łęgi żołąy Merops apiaster na Śląsku. Ptaki Śląska 10: 114-116.*

Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.*

Walasz K., Mielczarek P. (red.) 1992. *Atlas ptaków łęgowych Małopolski 1985-1991. Biologica Silesiae, Wrocław.*

OCHRONA KRAJOBRAZU

Wartości przyrodnicze projektowanego rezerwatu przyrody „Grądowa Dolina” w Barlinecko-Gorzowskim Parku Krajobrazowym

Na obszarze malowniczego mezoregionu Pojezierza Myśliborskiego utworzono w 1991 r. Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy. W 1996 r. został on powiększony o źródłkowy obszar doliny Płoni. Ze względu na wysoką wartość przyrodniczą tej doliny zaproponowano utworzenie tu 7 rezerwatów przyrody (Agapow i in. 1993). Jednym z nich jest rezerwat leśny „Grądowa Dolina” położony około 1 km na północny wschód od Barlinka w województwie zachodniopomorskim. Obiekt ten, o powierzchni około 73 ha, obejmuje kompleks ekosystemów leśnych, źródłkowych, wodnych i bagiennych. Wyróżnia się bogatą florą, dobrze zachowanymi zbiorowiskami roślinnymi oraz okazałymi drzewami.

Teren projektowanego rezerwatu przyrody „Grądowa Dolina”, o krajobrazie ukształtowanym w wyniku działalności lodowca obejmuje fragment doliny Płoni przebiegający prostopadle do jej głównej osi (ryc. 1). Rozciąga się od